

نوآوری در نحوه برگزاری کلاسهای آموزش خانواده

صداقت وفادار - کارشناس مسؤول آموزش دفتر مرکزی انجمن اولیاء و مربیان

باشد تا استحکام و قوام خانواده امکانپذیر شود و از این طریق بتواند نقش مؤثر و سازنده خویش را ایفا کند. در راه دستیابی به این هدف مهم آموزشهای خانواده چراغی فروزنده در سر راه خانوادههاست. به طوری که اکنون خانوادهها اطمینان حاصل کردهاند که استفاده مناسب از فرصتهای آموزشی و آموزشهای عمومی در برقراری عدالت اجتماعی، انسجام جامعه و ایجاد روابط سالم بین افراد سهم بسزایی دارد و باید آموزش بهتر و بیشتری را برای خود و فرزندانسان تدارک بینند تا بتوانند به سهم خود به ارتقای سطح فرهنگی جامعه کمک کنند.

ضرورت آموزش خانواده

با آغاز زندگی مشترک یک زوج که معمولاً با مراسمی خاص و جشن و شادمانی همراه است خانوادهای واقعیت می یابد. زن و مردی با

مقدمه :

خانواده به عنوان اولین نهاد اجتماعی و نخستین پرورشگاه شخصیت های انسانی از دیرباز مورد قبول پژوهشگران و محققان بوده است. چراکه آغوش خانواده جایگاه محبت و صمیمیت و رشد و شکوفایی فرزندان است. در حقیقت می توان گفت که از طریق خانواده روابط عاطفی و اجتماعی در جوامع بشری نضج یافته و شکل گرفته است. همچنین باید اذعان کرد که زندگی خانوادگی مقدمه ای برای ورود فرد به زندگی اجتماعی است و بهترین آموزشگاهی است که افراد در آن پرورش می یابند و محبت و خوش خلقی، بردباری و گذشت، تعادل، کمال و احساس مسؤولیت و ... را فرا می گیرند و دریک کلام برای زندگی آماده می شوند. بنابراین باید محیط خانواده همواره پاسنگوی نیازهای اصولی و مشروع اعضای تشکیل دهنده آن

حساسیت و مهارت خاصی را طلب می‌کند و خانواده لاجرم باید با این گونه مسائل آشنا باشد و اقدامات مناسبی را به منظور تربیت نسلهای آینده و نیز گذران یک زندگی سعادت‌مند به انجام برساند. بنابراین لازم است کلاسهای آموزش خانواده در قالب یک دوره آموزشی طرح‌ریزی و اجرا شود.

لازم به یادآوری است که نتایج بعضی تحقیقات به عمل آمده نشان می‌دهد که حتی والدین فرهنگی (پدر و مادر) از خصوصیات کودکان در دوران مختلف رشد اطلاعات اندکی داشته، نیاز به آموزش دارند. تحقیقی که بر روی ۵۸ نفر از مادران و ۳۲ نفر از پدران فرهنگی صورت گرفته است نشان می‌دهد که ۵۰ درصد از مادران و ۶۶ درصد از پدران اطلاعات ضعیفی درباره خصوصیات کودکان در دوران مختلف رشد دارند. بنابراین لازم است والدین به طور اعم در کلاسهای آموزش خانواده

خواستها و خصوصیات فردی و آمال و آرزوهای متفاوت تصمیم می‌گیرند تا اهداف مشترکی را دنبال کنند و به خواستهای مشترکی دست یابند. آنان می‌خواهند بر موانع و مشکلات زندگی فائق آیند و به سعادت و کمال برسند، اما تفاوت‌های فردی و نیز اختلافات موجود در سطوح فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سواد خانواده‌ها انتظارات و عملکردهای متفاوتی را برای هر کدام از زوجهای جوان به همراه دارد. لذا انطباق و سازگاری آن دو با هم امری بس مهم و حیاتی است و نیاز به بررسی و آگاهی و شناخت کافی دارد. در واقع آشنایی با این موارد ضرورت برگزاری کلاسهای آموزش خانواده را ایجاب می‌کند.

از طرف دیگر با تولد فرزند مسؤلیت خانواده ابعاد تازه‌ای می‌یابد، چراکه نگهداری و تربیت نوزاد و رشد و شکوفایی استعدادهای او

حضور زنان رادر امور تولیدی و خدماتی به دنبال دارد. این امر وضعیت جدیدی را برای خانواده‌ها به وجود آورده و آنها را به سوی خانواده‌هسته‌ای^۱ سوق داده‌است. اگرچه این شرایط موجب تسریع در روند توسعه جامعه شده ولی تبعات سوئی نیز در روابط خانوادگی و تربیت فرزندان داشته است و آنان را حتی از آموزشهای سنتی خانواده هم محروم کرده است. این در شرایطی است که به علت تغییر شدید ارزشها و معیارهای رفتاری و تغییرات سریع فرهنگی، بین دو نسل اختلاف به وجود آمده و موجب شده است که فرزندان از خانواده بیشتر فاصله بگیرند و به همسالان خود گرایش پیدا کنند. و بدین ترتیب است که انسجام خانواده کاهش می‌یابد و در نهایت تربیت کودکان و سازندگی نسلهای آینده که در گرو رفتار اصولی اعضای خانواده با همدیگر و با فرزندان خود می‌باشد، به نحو مطلوب حاصل نمی‌شود.

بنابراین لازم است خانواده‌ها بیش از گذشته نسبت به تأثیر خود در سازندگی و شخصیت فرزندان حساس باشند و با شناخت موقعیت‌ها و شرایط جدید و با دوراندیشی خاصی تغییرات به وجود آمده را مد نظر قرار داده، با فراگیری آموزشهای لازم به ایفای نقش مؤثر خود در بالندگی فرزندان بپردازند. برای تحقق این امر مهم یقیناً آموزش خانواده‌ها از نقش بسزایی برخوردار است. در حقیقت اهمیت آموزش در ایجاد زمینه برای پذیرش تغییرات و تحولات، فراگیری شیوه‌های نو، افزایش توانایی یادگیری و مهارتهای فردی و نیز زمینه‌سازی برای مشارکت خانواده در ساختن سرنوشت خویش و ارتقای آگاهیهای سیاسی و

حضور یابند تا بتوانند با روحیات و تواناییهای فرزندان خود بهتر آشنا شوند.

آموزش خانواده می‌تواند پاسخ مناسبی برای نیازهای آموزشی، تربیتی و فرهنگی خانواده‌ها باشد و آگاهی و شناخت آنها را در مورد نحوه برخورد با مسائل و مشکلات زندگی افزایش دهد.

ضرورت تغییر در نظام آموزش خانواده

آموزش خانواده در عمومی ترین شکل خود همواره و در همه جوامع وجود داشته است. هر جامعه‌ای به منظور آشنا کردن جوانان خود با آداب و رسوم و قوانین حاکم بر آن جامعه ساختارهای متعدد آموزشی را به کار می‌برد که دامنه آنها از یادگیری کاملاً غیر رسمی به عنوان بخشی از زندگی روزمره تا مراسم سازمان یافته‌تر، توأم با انتقال از یک گروه سنی جامعه به گروه دیگر در نوسان است. این شیوه آموزش سنتی در حال حاضر نیز جایگاه خود را به عنوان آموزشهای غیر رسمی در جوامع حفظ کرده‌است.

اما جامعه با تمام آداب و فرهنگ خود به سوی تعالی و رشد در حرکت است، چراکه ارتقای سطح علمی و صنعتی و تخصصی شدن امور بسویژه در دهه‌های اخیر دگرگونی در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی خانواده‌ها را اجتناب ناپذیر کرده و تأثیرات عمیقی را بر روابط خانوادگی به جای گذاشته است.

از طرف دیگر ضرورت فراهم کردن شرایطی مساعد برای توسعه اقتصادی و رشد تولید ملی لزوم مشارکت آحاد مردم و حتی

تغییرات اجتماعی باشد. این آمادگی عمومی به دو صورت امکان پذیر است:

- ۱- تغییرات ناشی از خواست اجتماعی که آموزش خانواده‌ها را به منظور همسو کردن آنان با تحولات و پذیرش عمومی لازم می‌کند.
- ۲- شیوه‌های روان‌شناختی و یا شخص مدار که بر اساس آن تغییر و تحول بستگی به خصوصیات افراد درگیر دارد. این روش در آموزش خانواده یک شیوه مؤثر و مسلط است. شاید مهمترین دلیل این مدعا انجام پذیری و عملی بودن این روش باشد. در واقع با این شیوه انگیزش لازم در خانواده‌ها برای آموزش ایجاد شده و در نهایت نیز انسجام و هماهنگی عمومی حاصل می‌شود.

اهداف آموزش خانواده

ماهیت متنوع و گسترده آموزشهای خانواده همواره این سؤال را مطرح کرده است که این

اجتماعی بر کسی پوشیده نیست. بنابراین توجه به گستردگی آموزش خانواده و ایجاد تغییر در آن ضروری به نظر می‌رسد. زیرا از یک سو موقعیتهای خاص هر سن در طول زندگی وظایف و مسؤولیتهای ویژه‌ای را به وجود می‌آورد که آشنایی با این موقعیتهای برای انجام هرچه مطلوبتر وظایف ایجاد می‌کند و از سوی دیگر با توجه به تغییراتی که در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی هر جامعه صورت می‌گیرد، اطلاعات و آگاهیهای تازه‌ای باید به فراگیران داده شود.

بنابراین انتظار این است که آموزش خانواده از نظر محتوا و شیوه‌های ارائه مطالب دستخوش دگرگونی شود تا بتواند پاسخگویی نیازهای افراد باشد.

از دیدگاه دیگری نیز لازم است آموزش خانواده به طور مداوم مورد توجه و بررسی قرار گیرد، زیرا این نوع آموزش بالقوه می‌تواند منبع اصلی آمادگی عمومی و حتی فشار برای ایجاد

آموزشها باید چه اهدافی را تأمین کند و کدامیک از اهداف در اولویت قرار دارد؟

معمولاً در برنامه‌های آموزش خانواده ارتباطی بین اهداف وجود دارد. هر چند که ممکن است با توجه به موقعیت و زمانی معین، تأکید بر روی یک یا چند هدف خاص بیشتر باشد. مثلاً یکی از اهداف عمده آموزش خانواده، "آموزشهای پایه" است و بر این اساس بر مواردی همچون سواد آموزی، آموزش اصول بهداشتی، تغذیه، فعالیت‌های تنظیم خانواده و فعالیت‌های پایه اجتماعی تأکید بیشتری وجود دارد. این دسته از آموزشها معمولاً در مناطقی که کمتر توسعه یافته‌اند در اولویت قرار دارد. اگر در جامعه‌ای میزان بی‌سوادی بالا و آموزش رسمی صرفاً در دسترس عده محدودی از افراد باشد، ایجاب می‌کند که برنامه‌های آموزش خانواده با اهداف آموزش پایه برای جمع بیشتری از مردم طرح ریزی و اجرا شود.

در شرایطی که جامعه دچار بحرانهای اقتصادی و بی‌کاری است، آموزشهای خانواده فعالیت‌هایی به منظور یادگیری مهارتها و ایجاد انگیزش در افراد به منظور امرار معاش و نیز مشارکت در امر توسعه امور را ضروری دانسته، آن را از اهداف عمده خود به شمار می‌آورد. مانند آموزش فصولی بافی، آرایشگری، ماشین‌نویسی و... در مواردی نیز اهدافی مورد تأکید قرار می‌گیرد که مستقیماً در ایجاد آگاهی عمومی در افراد مؤثر است و از این طریق تلاش می‌شود که میزان مشارکت عمومی در اداره امور اجتماع افزایش یابد. از قبیل آموزش نحوه مشارکت در انتخابات، اداره شهر و... در حال حاضر اهداف آموزش خانواده

بسیار متنوع و گسترده و شامل موارد زیر است:^۲

- ۱- سواد آموزی بزرگسالان
 - ۲- آموزش مهارتهای فنی و حرفه‌ای
 - ۳- آموزش بهداشت، تنظیم خانواده و نگهداری کودک
 - ۴- آموزش سیاسی، اجتماعی و مذهبی
 - ۵- آموزش ویژه برای پرکردن اوقات فراغت و ارضای نیازهای روحی
- نکته قابل توجه در این خصوص انتخاب مناسب اهداف آموزش خانواده با توجه به موقعیت و شرایط خاص هر جامعه است و در واقع انتخاب درست اهداف، موفقیت

برنامه‌های آموزش خانواده را تضمین می‌کند.

مشکلات آموزش خانواده

اگر بخواهیم که تمام خانواده‌ها به آموزشهای مورد نیاز خود دست یابند، گستردگی وسیعی در امر آموزش لازم می‌آید. از سوی دیگر تنوع نیازها و خواستههای آموزشی خانواده‌ها موجب شده است که برگزاری دوره‌های آموزشی با مشکلاتی از نظر محتوای آموزشی و امور اجرایی مواجه گردد. همچنین اگر طیف گسترده خانواده‌ها را از نظر میزان علاقه و انگیزه‌های آموزشی و نیز سطح سواد و معلومات اولیه آنان را در نظر داشته باشیم، می‌توان تصور کرد که آموزشهای خانواده تا چه حد وسیع و متنوع خواهد بود.

از طرف دیگر تاکنون هیچ سازمانی در صدد برنامه‌ریزی و ارائه یک آموزش جامع به خانواده‌ها بر نیامده است و از این نظر تقریباً یک خلاء نسبی احساس می‌شود. لذا با توجه به ضرورت برگزاری دوره‌های آموزش خانواده، زمان آن فرا رسیده است که مشکلات زیر مورد بررسی قرار گیرد و نسبت به رفع آنها و در نتیجه بهبود وضعیت آموزشی خانواده‌ها اقدام شود.

۱ - سازمان و یا ارگانی خاص برای هدایت برنامه‌های آموزشی خانواده‌ها وجود ندارد و این امر موجب شده است که برنامه‌های مختلفی از سوی سازمانها و وزارتخانه‌های مختلف اجرا شود، ولی از انسجام و هماهنگی و در نتیجه از کارایی کافی برخوردار نباشد.

۲ - عدم وجود خط مشی کلی در آموزش خانواده سبب شده است که دوره‌های برگزار شده به توسط مجریان به صورت مقطعی و

سلیقه‌ای باشد.

۳ - شیوه‌های رایج در دوره‌های آموزش خانواده عمدتاً به صورت سخنرانی است و این دوره‌ها بیشتر به شکل مدرسه‌ای اداره می‌شود، در صورتی که این شیوه آموزش برای خانواده‌ها از کارایی لازم برخوردار نیست.

۴ - آموزشهای خانواده در حال حاضر چندان کاربردی نیست و از آنجا که هر خانواده‌ای به نحوی خاص با مسائل و مشکلات خانوادگی خود مواجه است، بنابراین دوره‌های آموزش خانواده باید بتواند به گونه‌ای مؤثر برگزار شود و تغییرات لازم را در رفتار خانواده‌ها پدید آورد.

تغییرات آموزش خانواده در ایران (فعالتهای انجمن اولیاء و مربیان)

از بدو تأسیس انجمن اولیاء و مربیان (سال ۱۳۴۶ هجری شمسی) تلاش بی‌وقفه‌ای برای آموزش خانواده‌ها آغاز شد. در واقع این امر مهم یکی از وظایف و اهداف اصلی انجمن اولیاء و مربیان به شمار می‌آید. کلاسهای آموزش خانواده در ابتدا به صورت پراکنده و موردی و با توجه به سلیقه مدیران آموزشگاهها برگزار می‌شد و بیشتر به صورت جلسات سخنرانی بود. از سال ۱۳۶۸ با تعیین موضوعات مشخصی از سوی دفتر مرکزی انجمن اولیاء و مربیان آموزشهای خانواده به صورت جدی‌تری مطرح شد و سمت و سوی معینی یافت.

در این دوره‌های آموزشی سعی شد تا خانواده‌ها را با چگونگی رشد و تربیت صحیح کودکان و نیز روحیات و تواناییهای آنان آشنا

اصولی حاصل آید. این بررسیها همچنین حاکی از آن است که دو درس تعلیم و تربیت اسلامی با تأکید بر روشها و بهداشت خانواده و محیط در نگرش والدین تغییر ایجاد کرده است و درسهای روان‌شناسی تربیتی و خانواده متعادل همواره مورد توجه و دقت خانواده‌ها بوده است.

در تکمیل این دوره‌های آموزشی، انجمن اولیاء و مربیان هم اینک طرح آموزش خانواده ویژه جوانان در آستانه ازدواج را با ۸ عنوان درسی در دست اجرا دارد و امید می‌رود که با تدوین طرح جامع آموزش خانواده به اعتلای فرهنگی جامعه از طریق آموزش خانواده‌ها نائل آید.

از طرف دیگر با توجه به ضرورت انعطاف در آموزش خانواده، انجمن اولیاء و مربیان گامهایی را در جهت تغییر شکل ارائه محتوای آموزشی به خانواده‌ها برداشته است و با توجه به موقعیتهای جدید خانواده‌ها از وسایل مختلف آموزشی از جمله فیلم‌های آموزشی، پوستر و نوارهای مناسب سمعی و بصری و نشریات پیوند استفاده می‌کند. با این امید که بتواند کلیه خانواده‌ها را تحت پوشش آموزش قرار دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

دنیایی که در آن زندگی می‌کنیم به شدت در حال تغییر است. این دگرگونی زمانی می‌تواند مفید باشد که در جهت رشد و تعالی جوامع قرار گیرد. بنابراین لازم است جنبه‌های مؤثر و مفید این تغییرات به خوبی شناخته شده، مورد توجه واقع شود و حتی در برخی از موارد با آمادگی و

کنند. همچنین نحوه رفتار والدین با فرزندان و نیز شیوه رفتار والدین با یکدیگر و آثاری که هر کدام از این رفتارها بر روحیه و توان فکری کودکان برجای می‌گذارد، از جمله موضوعات و مواردی بود که در مرکز ثقل آموزشهای خانواده انجمن اولیاء و مربیان قرار گرفت. از طرف دیگر چون آگاهیهای اولیه بهداشتی نیز برای هر خانواده‌ای لازم است، بنابراین آموزش خانواده در قالب یک دوره آموزشی طرح‌ریزی شد.

بر اساس ضرورت توجه به نیازهای آموزشی، تربیتی و فرهنگی خانواده‌ها، این دوره‌ها همواره مورد تجدید نظر اساسی در برنامه‌ها و محتوای درس قرار می‌گیرد. این بررسیها باعث گردید تا دوره‌های آموزش خانواده از لحاظ کمیت و کیفیت بهبود یابد، به نحوی که در حال حاضر در سراسر کشور کلاسهای آموزش خانواده به صورت دوره‌های ۳۶ ساعته و با تدوین کتابهایی تحت عنوان زیر برگزار می‌شود.

- ۱- آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی با تأکید بر روشها
- ۲- بهداشت خانواده و محیط
- ۳- رفتار والدین با فرزندان
- ۴- روان‌شناسی تربیتی
- ۵- نحوه رفتار همسران با همدیگر (خانواده متعادل)

۶- آشنایی با مراحل رشد کودک

برگزاری این دوره‌های آموزشی تاکنون آثار مثبت و سازنده‌ای در طرز رفتار خانواده‌ها با فرزندان به جای نهاده است. تحقیقات به عمل آمده نشان می‌دهد که برگزاری دوره‌های آموزشی موجب شده که در نظریات والدین و طرز رفتار آنان با فرزندانشان تغییرات عمده و

آن، وظیفه مهم آموزش خانواده‌ها با قدرت و قوت بیشتری تحقق می‌یابد.

۲- با توجه به تنوع نیازهای آموزشی و نیز گوناگونی سطح استعدادها، خانواده‌ها لازم است در آموزشهای خانواده از شیوه‌های جدیدتری مانند آموزش مکاتبه‌ای، مشاوره خانوادگی و... استفاده شود.

پاورقیها:

۱- خانواده هسته‌ای از پدر، مادر و فرزندان تشکیل می‌شود که جدا از دیگر اعضای فامیل زندگی می‌کنند.

۲- از کتاب سوادآموزی بزرگسالان تألیف خانم زهرا صباغیان

خواست خانواده‌ها این تغییرات به وقوع بپیوندد تا انسجام درونی جامعه امکان‌پذیر گردد. بدیهی است که اجرای چنین امر مهمی تنها در سایه یک آموزش عمومی میسر می‌شود.

بنابراین آموزش خانواده امر بسیار مهم و حساسی است که لازم است مسائل و مشکلات آن با دقت نظر ویژه‌ای مورد توجه و بررسی قرار گیرد تا با رفع موانع موجود بتوان به یک آموزش اصولی برای خانواده‌ها دست یافت. برای تحقق این مهم پیشنهادهای زیر عنوان می‌شود:

۱- اقدام گسترده و هماهنگ در سطح ملی که این کار با هماهنگی و انسجام کلیه نهادها و سازمانهایی که به نحوی در امر آموزش خانواده انجام وظیفه می‌کنند، امکان‌پذیر است. با این اقدام نه تنها اهداف و اصول آموزش خانواده انسجام می‌یابد، بلکه از انجام کارهای موازی نیز جلوگیری شده، با تقسیم کار و تعیین حدود

